

איך יכול לתרום לחיים תרומה חד-פעמית משום שהחיים אינם קופסה של הקרן הקיימת. אחרת מתים כמו דני. מה אתם יודעים עלי... מה אתם יודעים. מי מכם יודע מה אנחנו מפסידים לאומית של דבר. כשאני רואה את דני מנח פה, אני רואה שורה ארוכה, ארוכה מאוד של מפסידים ורגלים ופיזורים וחבשים שהלכו לפניו.

ה ס פ ד ה א פ : כאלה הם הצעירים, אולי צודקים הם בזה שלרוב הבינונו אתם די הצורך. את כל חייו חי לו בעולם זה ובלתי מוכר לנו, איננו מאשים איש, הם וחלילה. רבותי, אהבתי את בני, לא צריכים להבין עלי מנת להרגיש כאב. הייתי סבור שכל מה שנדרש ממני, הוא להשיקע בו כסף ומאמצים, ויתכן שלא השקעתי בו מספיק. ייתכן שהוא לא הרגיש נוח בבית, אך לא הרגיש נוח בשום מקום אחר.

ה ס פ ד ה א פ : הוא צעיר... הוא כה צעיר. חייב היה להודות בני... במקום להיות תשובתי לחיים, היית חד שהלך ונחנק בעמק צר, הכישלון נעץ כנראה בחיים. רינה : איננו מעשית שמת. הוא נגמל מיסורים רבים. אינו מחוייב עוד לשאת את עצמו, לטעם טעמו בכל נשיקה, למצוא רק את עצמו בכל אהבה. למה לו להשתעמם כמנו.

י צ ח ק : המיסכן לא ידע להסתדר.
ס ו פ ר : זה סוף המחזה...

הצבא שלנו. האכזבה שלהם, במידה שהיא קיימת, אינה אדישה, אינה ניהיליסטית, זו אכזבה כואבת, הוועקת ומפעילה לתיקונים... אצלנו יודעים גם היום לשם מה לחמו אתמול. כל אחד, כלי יוצא מן הכלל. ומכנים ללחום אתה מלחמה עצמה ובאותו להט גם נחר... מפוכה ואינטליגנטי יותר ממשוה שמיר ולא פורת היה המשורר אברהם שלונסקי, שהגדיר את נושאו של מחזה רגיל במסיבה שנערכה לאחר הצגת-הבכורה: השאלה המרכזית כאן היא — איך להפוך דור המילחמה לדור של שלום...

מבקר-תיאטרון אחר של אותה תקופה, אורי קיסרי, קבע: (זהו) סיפורם של נערים שהיו טובים כדי למות אבל מיותרים כדי לחיות... (הארץ 30.11.56). מבקר נוסף, מ. ז. טל, כתב בלע המישור (28.12.56): "...השאלות המטרידות והקשות שהלכו בעקבות לחמים במלחמת הישרדות עורר מלוח את חיילינו, את חברינו ואת בנינו ומבקשות לעצמן מענה... מבקר נוסף היה המשורר עזרא ווסמן, שכתב: "...היפור האקטואלי-ליקאלי הממון בשתיקתו של הקרש. זוהי שתיקתו של דני — שתיקה עמוקה של דור שלם נוכח מציאותו החדשה" (דבר 23.11.56).

בספר הדואמה הישראלית מאת ד"ר גדעון עפרת (1975) הוא מסיים את הפרק הדן במחזה רגיל: "...מבחינה לוקאלית, חושף במסמך את אשלייתם של דני ושל חבריו ימבחינה אקוסטטנציאלית הוא חושף אנשים, המסרבים לחיות באשליה, אך אינם מסוגלים גם לחיות במציאות — זוהי חשיפת המאגריה האנושית של חוסר המוצא — חוסר היכולת להשלים הן עם השקר שבחיים והן עם אמיתותם..." (עמ' 91).

מאז מת יורם מטמור. גם מחזה רגיל מת. דור תש"ח אבוד, בעוד דיוקנו מצטייר בעיני הדורות החדשים מבעד למעט האפור הנוסטלגי והזויף שהעטו עליו סופריו הרישמיים. התיאטרון הישראלי והמחזאות העיברית, שטרם נולדו, ממשיכים בגסיסה הארוכה והמונוטונית שלהם, מתעלמים מן הדראמה המקורית שנגזרה, ומשמישים כספקר השעשועים של צרכן-התרבות-הישראלי. הם מעניקים לו רק את כובע-הקש האישלי, אקווס ומי מפחד מווייג'יניה וורף, עם רפרפת ריאליסטית-סוציאליסטית של תיאטרון חיפה, שמטרתה לסמא את תחושות-התיסכול של צרכן-התרבות הישראלי.

יורם מטמור

הנה, למרבה הקוריוז, וכלי לשאול את פי ה"קאמרי", כלי לשאול פי איש מאתנו, פרצה-הלה פתאום, באמצע יום-פתו נאה, מלחמת סיני — ופתאום שוב נתמלאה העיתונות ב"מקור הנפלא שלנו", ופתאום יודע אני, הרגישו מצינו, "מחזה רגיל" שלא-יכנות. לעשרה ימים, או לשבועיים, חלל המחזה להיות אמיתי, הדלה הטענה בדבר קבוצתו של הדור הצעיר להישמע צודקת... ונה היה ביקורת של לא פורת, באותם ימים קומי סארית קול-ישראל ומבקר-התיאטרון של בטאון המימסד התרבותי של הפלמ"ח משא, שכתבה, ביום 23.11.56, בין השאר: "...אכן מוקט קולנו ומתבלט, אך בכל זאת ישולש שבמיעוט... במחזות אחרים (יורם מטמור), תמונה של הדור כולו... ייתכן שזו אמת לגבי יוצאי צבאות אחרים. אלה המפליטים, הכל הבלים" בתי-הקפה של הגדה-השמאלית, או בגריניץ-וילג' אך לא לגבי יוצאי

ג. "אצלנו מוכנים ללחום אותה מילחמה ובאותו להט גם נחר..."

הרעיונות, התהיות והמבוכה של דור תש"ח כפי שהועלו במחזה רגיל של יורם מטמור, זכו בביקורות משממה מסעם קבלני-התרבות של הפלמ"ח. משה שמיר, ממספחי דמות "האדם-העליון-האצישראל" בסיפורת העברית, שכתב בתוכנית להצגה הראשונה של מחזהו הוא הן בשדות: "... ברור, שמעצם הניסיון הזה לשגב לרמה מיתולוגית את הנוער הלוחם של תש"ח, מתחייבת סכנה של אילוף ושל הגזמה... שמיר פירסם בעל המישור (23.11.56) מאמר בגנות מחזהו של מטמור, שם כתב בין השאר: "...מה מידה של אמת, מה מידה של רצינות, ישנה בתיזה הראשית של המחזה, הטוענת, כי דור לוחמי מלחמת-העצמאות חלה בני ירידה והתבטחות רחנת לאחרי המלחמה... האם היום בליכך רק? האין היום יצירה וחלוציות והקרבה עצמית וטהרה מידות ונאמנות?

שאנו מחק בתפקיד נשיא הלישכה הממלכתית למסוקה? * זאת אני עושה כדי לעשות טובות ולמנוע רעה ותרעה. ממש מכיוון שאני מרגיש חובה לעשות כך! תחת כל ממשלה אחרת היית מסכים לקבל מישור-כבוד זה, אולם לא הקיפו וליהלם ולא ארזו ראתנאן הצינו לי זאת. ובכן, הייתה נכון, ושכן למשך כמה שבועות את האזינים משה ויטאר השליחים ועבוד רק על תמליליך...

מיכתב זה מעולם לא הגיע לידי צווייג. המישורה החשאית תפסה את המיכתב, ושטראוס נאלץ להתפטר ממשרותיו הפומביות. צווייג איבד עצמו לדעת בשהותו כפליט בבראזיל.

ט. ס. אליוט הישראלי?

ניסוי תמוה ב"פרשנות-שירה" ערך המשורר חיים גורי (ליד 1923) במאמרו אנתולוגיית קטנות. שאותו פירסם בדבר השבוע. בין השאר כתב גורי: "...בנייתם נפתחה תקופה חדשה. יום אחד בשנת המישים ושתיים, המישים ושלוש, קראתי שיר של יהודה עמיחי (ליד 1924) שבו נאמר: 'אני רואה אותך מוציאה דבר מן המקרר / מוארת מתוכו באור שמעולם אחר... ידעתי כי רגלי עומדות על סיפו של זמן אחר...'". בהמשך דבריו מפתח גורי את "שיטת המקרר ההפוך", ומספר כיצד בראשית דצמבר 1973, יחד עם "הנור ברטוב ופישק" חברי הקרית" הם עוברים ב"ארץ-גושן" בחושך מצריים, ומגיעים לקרן-הפיקוד של פ. ח. "...ולא האמנו לו, כי אכן הגענו עד אשר שמענו את קולו של האיש: פיתחו את הדלת והיכנסו! פתחנו את הדלת ומצאנו חושך כבד ושחור מוחלט. אך קולו של המפקד נשמע מתוך החושך: היכנסו, היכנסו! כאשר גכנסו וצעלו את הדלת מאחוריהם, כבקשתו, נדלק האור. זו שיטת המקרר ההפוך, הסביר לנו, האור כבה בהיפתח הדלת, ונדלק עם הסגירה..."

● את סידרת-המאמרים "הבשורה עלי-לייבוזין" שפירסם בהארץ המבקר לורדי שזן, בגנות השקפותיו של פרופסור ישעיהו לייבוזין על היהדות, הוא סיים: "...מחיי בוקיהדוב של לייבוזין יוצא הרמז" בדרך-כלל בריסוק-עצמות" ● ברשימה שפירסם עסקה-הסיפורת ראובן כר-יוסף (מקום ריברט וייס) על ספר-שירים חדש של ש. (פירא) שלום ("שיר לפקיד מדינת ישראל") במערב (5.11), הוא כתב בין השאר: "...שירו הגדול של ט.ס. אליוט (ארכי-הימון (שראה אור בתרגום עיברי מעשה ידי המשורר נוח שטרן). הופיע בתחילת העלייה השלישית אצלנו, בתקופה שהייתה אמורה להפוך את ארץ-השממה הממשית שלנו למדינה פוריה. והנה, למשקיף מן הסיפורת העיברית נדמה, שתשובת שירתנו לשירת אליוט ניתנה עליידי ש. (פירא) שלום..." ועל-מנת שעם-ישראל יידע כיצד להתנחל ממזקתו במימם טרור פים אלה, מסיים כר-יוסף את רשימתו בנימה האופטימית: "...ועכשיו אותה, שימחה של ש. (פירא) שלום, שהיא מעין חיוך בחירוק-שיניים, היא הבשורה שהתנחל בה ישראל בימינו הקשים". אגב, בריסוק מופקד מעטם משרד-החינוך-התרבות והמור עצה-לתרבות-ולאמנות על "המכון לתרגומים" של סיפורת עיברית ללועזית (בתקציב שנתי בסך 250 אלף לירות ישראליות) ● סיפור של הסופר יצחק ארפז עור בעד עור, שהוא ספר-מחאה מראשית שנות ה'60, וזכה בשעתו בפרס אשר ברש, עומד לראות בקרוב אור במהדורה חדשה.

"העקשנות היהודית הזאת"

2000 שנות מוסיקה, מאת פ. גרדנוויץ
הוצאת "מסדה", 337 עמודים
היעדר סיפורת-מיקצועית וחומרי-קע בסיסי, בשפה העיברית, בנושאי התרבות השונים, מעמיק מדי-שנה את החלל-התרבותי של ילידיה-הארץ — ובעיקר את צרכני-התרבות-בכוח שביניהם — ממורשת התרבות המערבית. המוסיקה היא אחד משיטחי-ההפקר הגולטים ביותר. פ.ע. גרדנוויץ, בשיתוף עם אבנר בנט, הצליחו במידה רבה לגשר על פער תרבותי זה בספר מרתק, הנפתח בתיאור ההתפתחות המוסיקלית בעולם העתיק, וכלה במלחינים חדשניים, מהפכניים, המביאים את חמוסיקה לסולמות חדשים, ולחשיפת צלילים בתורים שלא נודעו עד כה.

הספר "2000 שנות מוסיקה" הוא צירוף מוצלח של תיאורים היסטוריים, קפדניים ומנופים היטב, ועכסטים כפרוה שוכתבו בידי מלחינים שונים, המפרטים ומפענחים את יצירתם וסביבתם. טכסטים המוסיפים ממד נוסף למוסיקה, כמו חליפת-המיכתבים בין הסופר ממוצא יהודי, טטפן שווייג, שגורש בגרמניה, לבין המלחין ריכארד שטראוס, האסור להשמעה בישראל. צווייג חיבר את התמליל להאשה השתקנית של שטראוס, אופרה שהצגת-הבכורה שלה התקיימה ב-24.6.1935, בהסכמתו של היטלר, אך לאחד ההצגה השנייה אסרו הנאצים את הצגת האופרה ברחבי גרמניה.

כך כתב ריכרד שטראוס לסטפן צווייג ב-17 ביוני 1935:
ארון צווייג היקר!
מיכתבך מיום 15 מכלא ליכי ייאוש.

העקשנות היהודית הזאת! אפשר ליהפך אנטישמי! נאות הגוע, רגש הסלידה-היתר — אפילו אני מרגיש כאן הבהל! האם הנך מאמין, שאי-פעם השפיעה עלי במע" שי המחשבה שאני גרמני (אולי, מי יודע)? האם הנך מאמין שמוצאם חיבר מוסיקה בתודעה, "ארית"? לגבי קיימים שני סוגי בני-אדם: כעלי-הישרון, וחסרי-רייכישרון, והעם קיים לגבי רק למן אותו רגע שהוא נעשה קהל. אם הוא מורכב מפינים, באווארים, ניוזילאנדים או ברי-לונאים, לי זה היינדיה, העיקר שאנשים שילמו את מחיר כרטיסיהם במלואו. הקר מדיה ששלחת היא נחמדה מאוד וברור לי, שהוא אד-יורק פרי רוח. לא אקבל אותה תחת שם כדוי. אני חוזר, איפוא, על בכך שתי הדחיפה לעבר את המחזות ולהגיש לי את תנאי! אל תדאג לאשר אעשה אני, ובכלר שאתה תשמור על הסוד! מי אמר לך שגיליתי פעילות פוליטית? האם משה שניצחתי על קונצרט במקום כרונו ואל? טר? זאת עשיתי לטובת התומזרת. האם משה שנתפסתי את מקומו של "לא-ארי" אחר, פוסקאניני? — זאת עשיתי לטובת באירופה. אין לזה קשר עם פוליטיקה. מזה שאומרת על כך עיתונות המפנים אינו מעניין אותי, וגם עליך לא לדאוג לזאת.

סטפן צווייג
עקשנות יהודית

* שטראוס מילא את תפקיד נשיא הלישכה הממלכתית למוסיקה, מכוח מינויו מטעם היטלר, שהעריץ את יצירותיו.
** הכתב הכלכלי יצחק טישלר.

בגובה רובה ותחמית
מגריכת בן עומר